

System parlamentarno-gabinetowy z kanclerzem. Kazus Austrii

Jacek Wojnicki, *University of Warsaw (Warsaw, Poland)*

E-mail: jacekwojnicki@uw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-4289-989X>

Streszczenie

Artykuł przedstawia kwestie ewolucji systemu parlamentarno-gabinetowego w Austrii ze szczególnym uwzględnieniem pozycji Kanclerza Federalnego. Analiza politologiczna obejmuje zasadniczo okres po 1945 r., jednakże w kształtowaniu instytucji ustrojowych Republiki Austrii zwrócono uwagę zarówno na okres I, jak i II Republiki. Przedmiotem zainteresowania są również kwestie relacji rządu federalnego z prezydentem, jak i z parlamentem, zgodnie z uformowanym modelem parlamentarno-gabinetowym. W prezentowanej analizie wykorzystano metody badawcze, typowe dla nauki o polityce – analizę prawną-instytucjonalną, analizę historyczno-opisową, metodę komparatystyczną oraz metodę systemową. Pozwoliły one na przeprowadzenie wywodu naukowego i wyciągnięcie stosownych wniosków. Ewolucja pozycji kanclerza była uwarunkowana zróżnicowanymi czynnikami natury zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej. Szczególnie należy zwrócić uwagę na istniejące regulacje konstytucyjne, praktykę życia społeczno-politycznego oraz fragmentaryzację systemu partyjnego.

Słowa kluczowe: Austria, parlamentaryzm, demokratyzacja, transformacja, dyktatura, system rządów, konstytucja

The parliamentary-cabinet system with a chancellor. The case of Austria

Abstract

The article presents the evolution of the parliamentary-cabinet system in Austria with particular emphasis on the position of the Federal Chancellor. The political science analysis covers mainly the period after 1945, however, in shaping the constitutional institutions of the Republic of Austria, an attention was paid to both the First and Second Republics. The subject of interest is also the relations between the federal government and the president and the parliament in accordance with the parliamentary-cabinet model formed. The presented analysis uses research methods typical

of political science – legal-institutional analysis, historical-descriptive analysis, the comparative method and the systemic method. They allowed for conducting scientific argumentation and drawing appropriate conclusions. The evolution of the position of the Chancellor was conditioned by various factors, both internal and external. Particular attention should be paid to the existing constitutional regulations, the practice of socio-political life and the fragmentation of the party system.

Keywords: Austria, parliamentarism, democratisation, transformation, dictatorship, system of government, constitution

Przedmiotem zainteresowania badawczego w niniejszym artykule jest system rządów w Republice Austrii. W przemianach polityczno-ustrojowych zachodzących w państwach Europy po 1945 r. istotną rolę odgrywały przeobrażenia instytucji i organów konstytucyjnych. Nowelizacje obowiązujących aktów konstytucyjnych, a przede wszystkim praktyka konstytucyjna kształtowały nowe relacje pomiędzy władzą ustawodawczą i wykonawczą, a w ramach władzy wykonawczej – relacje pomiędzy głową państwa a rządem. W ramach struktur organizacyjnych rządu szczególnie interesujące jest przeanalizowanie miejsca i pozycji szefa rządu. Szczególnie interesujące będzie dokonanie komparatystyki ustrojowych rozwiązań Republiki Federalnej Niemiec i Austrii w kontekście funkcjonowania instytucji kanclerza jako kierownika ministerium. Powstaje zasadnicze pytanie: czy kanclerz pełni tylko zadania pierwszego ministra, czy jest raczej odrębnym i realnym ogniwem władzy państwowej, czy nawet szerzej – władzy politycznej? Interesujące wydaje się również udzielenie odpowiedzi na drugie pytanie: czy można dostrzec ewolucję roli i pozycji szefa rządu, czy jest ona stabilna w omawianym okresie funkcjonowania Republiki Austrii?

Warto w tym miejscu nadmienić, iż rozwiązania austriackie wydawały się bardzo atrakcyjne dla państw nowych demokracji z regionu Europy Środkowej po załamaniu dotychczasowego systemu rządów po 1989 r., szczególnie dla tych, których ziemie w przeszłości wchodziły w skład Monarchii Habsburskiej – Kazus Słowenii, Węgier, Republiki Czeskiej oraz Słowacji (Rakowski 2016; Działocha et al. 2001; Sokolewicz 2011: s. 303–320). Należy w tym kontekście wskazać na rolę liderów rządzących ugrupowań politycznych, którzy – jak wskazuje praktyka – bardzo często zasiadali w fotelu szefa gabinetu. W przypadku austriackim byli to liderzy partii chadeckiej oraz socjaldemokratycznej. Cezura czasowa badania jest wyznaczona, z jednej strony, przez powołanie pierwszego gabinetu powojennego wiosną 1945 r., a z drugiej – grudzień 2024 dla zakończenia badań w przedmiotowym zakresie (oraz pośrednio – ostatnia elekcja parlamentarna).

W prezentowanej analizie wykorzystano **metody badawcze**, typowe dla nauki o polityce – analizę prawną-institutionalną, analizę historyczno-opisową, metodę komparatystyczną oraz metodę systemową. Analiza prawną-institutionalną odnosiła się do zaprezentowania struktury naczelnych organów władzy państwowej, szczególnie legislatywy i egzekutywy. Z kolei, analiza historyczno-opisowa pozwoliła ukazać ewolucję instytucji polityczno-ustrojowych w obu republikach (okres po 1920 r. oraz po 1955 r.), jak też zmiany w systemie rządów ukształtowanych nad Dunajem. Metoda komparatystycz-

na posłużyła do wskazania zasadniczych różnic w systemie kanclerskim ukształtowanym w Niemczech i odmiany parlamentaryzmu w Austrii (też z kanclerzem jako szefem rządu). Natomiast metoda systemowa determinowała działanie partii politycznych i ich elit w systemie rządów oraz kształtowała zarówno rywalizację międzypartyjną, jak i (dość specyficzne) zachowania koalicyjne. Pozwoliły one na przeprowadzenie wywodu naukowego i wyciągnięcie stosownych wniosków.

Geneza instytucji rządu i premiera

Warto w tym miejscu prześledzić genezę konstytucyjnych regulacji kreujących strukturę najwyższych władz państwowych w kolejnych ustawach konstytucyjnych państwa austriackiego.

Republika Austrii została proklamowana 12 listopada 1918 r. po rozpadzie wielonarodowościowej monarchii habsburskiej (Wereszycki 1986a,b; Kozeński 1970). Jeszcze wcześniej, 21 października 1918 r., Tymczasowe Zgromadzenie Narodowe wybrało Komitet Wykonawczy, pełniący obowiązki pierwszego rządu republikańskiego. Z kolei, 30 października 1918 r. została przyjęta uchwała o podstawowych organach władzy państwowej o charakterze prowizorycznej konstytucji. Przewidywano w niej następującą trójelementową strukturę władzy: Tymczasowe Zgromadzenie Narodowe, Radę Państwa oraz rząd. Rada Państwa wykonywała obowiązki władzy wykonawczej, dla kierowania poszczególnymi sektorami administracji państwowej wyznaczała pełnomocników. Każdy z sekretarzy stanu kierował urzędem podobnym w swojej strukturze organizacyjnej do ministerstwa. Z kolei, jednemu z sekretarzy stanu powierzono zadanie sprawowania kierownictwa całego rządu (Zieliński, Bokszczanin 2005: s. 18).

Konstytucja Republiki Austrii została uchwalona 1 października 1920 r., nadając jej status państwa związkowego (Bieniada 2013). Ustrojodawca w sposób szczegółowy dokonał rozdziału kompetencji i zadań władz federalnych (ogólnoaustriackich) oraz krajowych (landowych). Ustawodawstwo związkowe zostało powierzone Radzie Narodowej pochodzącej z wyborów powszechnych oraz Radzie Związkowej wybieranej przez sejmy krajowe. Najwyższe kierownictwo powierzono Rządowi Związku złożonemu z kanclerza, wicekanclerza oraz pozostałych ministrów związkowych (Makowski 1925: s. 468).

W 1929 r. dokonano pierwszej, zasadniczej nowelizacji konstytucji Austrii. Uchwalona Druga Federalna Poprawka do Konstytucji, oznaczała przeniesienie ciężaru zasadniczej władzy z parlamentu federalnego na urząd Prezydenta Republiki. Uzyskał on wówczas prawo mianowania rządu i urzędników państwowych, był naczelnym dowódcą armii federalnej, mógł również rozwiązać parlament. Druga zasadnicza zmiana odnosiła się do trybu wyboru głowy państwa, obecnie miał on być wyłaniany w elekcji powszechnej na 6 lat. Uzyskał równocześnie prawo wydawania rozporządzeń w stanach nadzwyczajnych. W praktyce konstytucyjnej kompetencje prezydenckie były zawężane przez dominujące partie polityczne – chadecką i socjaldemokratyczną (Mirska 2009: s. 90).

Do istotnego kryzysu polityczno-ustrojowego doszło po czterech latach (Macdonald 1946). 4 marca 1933 r. kanclerz Engelbert Dollfuss w momencie kryzysu rządowego

ogłosił rozwiązanie parlamentu federalnego, argumentując, że był on niezdolny do skutecznego funkcjonowania. Austria została zadeklarowana jako państwo autorytarne, korporacyjne oraz katolickie. Kanclerz sprawował swoją władzę bez współudziału ze strony legislatywy, od tego momentu rządził dekretemi. Taka władza dyktatorska pozwalała mu tłumić prawo do strajku i zgromadzeń, a także wyznaczać sądy i zakazywać prasy lewicowej. Historycy nazwali później ten okres w najnowszych dziejach państwa austrofaszyzmem. 1 maja 1934 r. kanclerz oficjalnie wprowadził nową konstytucję, Austria przestała być republiką, a stała się „państwem korporacyjnym” i autorytarnym, w którym wybory miałyby się odbywać „jeśli okoliczności na to pozwolą” (Wereszycki 1986a,b; Kozeński 1970).

Konstytucja z 1934 r. została zadekretowana przez rząd, który działał wówczas na podstawie upoważnień o nadzwyczajnych środkach wojenno-gospodarczych. Idea stanowości w strukturze legislatywy wyrażała się w powołaniu dwu rad: Federalnej Rady Kultury oraz Federalnej Rady Gospodarczej. Trzecim organem była Rada Państwa, powołana przez prezydenta spośród osób szczególnie zasłużonych dla Austrii. Kolejna przewidziana struktura obejmowała Radę Krajów złożoną z naczelników krajowych oraz krajowych ministrów finansów. Rząd uzyskał monopol w zakresie inicjatywy ustawodawczej (Sarnecki 1996: s. 10). Jak podkreślał Jerzy Stembrowicz, oczekiwanie na „rządy silnego człowieka” wynikało z postępującego paraliżu prac parlamentarnych, podejmowania przez egzekutywę aktów o wątpliwej legalności oraz wkraczania w konstytucyjne uprawnienia legislatywy (Stembrowicz 1982: s. 89).

W lipcu 1934 r. austriaccy naziści dokonali nieudanej próby puczu i *anschlusu* z Rzeszą niemiecką. Wdarli się wówczas m.in. do siedziby rządu i śmiertelnie ranili kanclerza. Przewrót nie powiódł się, mimo śmierci kanclerza (Woźniak 1981: s. 210–220; Borejsza 2000). Ostatecznie skuteczny *anschluss* został przeprowadzony w marcu 1938 r., kiedy ziemie austriackie stały się częścią III Rzeszy (Krasuski 1986).

Po zakończeniu II wojny światowej została przywrócona moc wiążąca konstytucji z października 1920 r., wraz ze zmianami ustrojowymi z roku 1925 i 1929 (Sarnecki 1999). Proklamacja Republiki 27 kwietnia 1945 r. formalnie przywróciła niepodległość Austrii. Jej ustrój polityczny odtąd opiera się na ogólnych zasadach ustrojowych: państwa federalnego, praworządności, podziale władzy i liberalizmie. Reżim ustrojowy określono jako demokrację parlamentarną (Wereszycki 1986a,b; Kozeński 1970). Jak zauważa Eugeniusz Zieliński, w Austrii ukształtował się model parlamentarno-gabinetowy z pewną specyfiką rozwiązań i funkcjonowania mechanizmu władzy państwowej (Zieliński, Bokszczanin 2005: s. 21). Politolodzy i konstytucjoniści zwracają równocześnie uwagę na model korporacyjny, który ukształtował się w powojennej Republice Austrii (Ucar, Gschiegl 2010; Pelinka, Rosenberger 2000). Przewiduje on ścisłą współpracę między rządem, pracodawcami a organizacjami związkowymi w celu minimalizacji konfliktów społeczno-politycznych oraz maksymalizacji stabilności w dziedzinie społecznej i wzrostu gospodarczego (Budge i in. 2001: s. 113; Wojtaszczyk 1989).

Współczesne regulacje konstytucyjne

W pierwszej kolejności warto przeanalizować regulacje konstytucyjne odnoszące się do instytucji rządu oraz jego relacji z władzą prawodawczą z jednej strony, a z prezydentem z drugiej. Praktyka polityczna wykazywała się jednakże ewolucją relacji egzekutywy z legislaturą podczas funkcjonowania zarówno Pierwszej (lata 1918–1938), jak i Drugiej Republiki (okres po 1945 r.) (Bischof, Pelinka 1993; Ucakar, Gschiegl 2010).

Rządowi federalnemu ustrojodawca dedykował część trzecią Konstytucji – *Wykonawstwo federacji*, punkt A. *Administracja*, podpunkt 2. *Rząd federalny* (Czarny, Naleziński 2004). Znajduje się w nim 10 artykułów (Federalna Ustawa Konstytucyjna: art. 69–78). Ustrojodawca austriacki przyjmuje domniemanie kompetencji rządu kosztem prezydenta i innych organów władzy państwowej. Najwyższe kierownictwo sprawami administracyjnymi federacji, o ile nie zostało przekazane Prezydentowi Federalnemu, jest powierzone Kanclerzowi Federalnemu, Wicekanclerzowi i pozostałym ministrom federalnym. Tworzą oni łącznie organ nazywany jako Rząd Federalny pod przewodnictwem Kanclerza Federalnego.¹ Konstytucja określa jednocześnie kompetencje zastępcy kierownika ministerium oraz kwestie zapewnienia ciągłości kierowania gabinetem. Wicekanclerz jest zatem powołany do zastępowania Kanclerza Federalnego w całym zakresie jego działania. W przypadku równoczesnej niemożności sprawowania urzędu przez Kanclerza Federalnego i Wicekanclerza, Prezydent Federalny powierza zastępstwo członkowi Rządu Federalnego. Jeżeli przy równoczesnej niemożności sprawowania urzędu przez Kanclerza Federalnego i Wicekanclerza nie został powołany ich zastępca, wówczas Kanclerz Federalny jest zastępowany przez najstarszego wiekiem, a przy równym wieku przez najstarszego stażem pracy członka Rządu Federalnego zdolnego do sprawowania urzędu. Organ rządowy pracuje w systemie kolegialnym. Rząd Federalny podejmuje zatem uchwały w obecności ponad połowy jego członków (Federalna Ustawa Konstytucyjna: art. 69). Tadeusz Mołdawa podkreślał, iż zasady kolegialnej odpowiedzialności rządu wynikały z podstawowej zasady funkcjonalno-organizacyjnej działania egzekutywy: (1) zasady jedności działania i zasady lojalności oraz (2) zasady udziału członków kolegium w wypracowywaniu decyzji (Mołdawa 2018: s. 226).

Ustrojodawca precyzyjnie określa tryb powołania nowego gabinetu, zakłada w tym zakresie współdziałanie głowy państwa oraz pierwszej izby parlamentarnej, co jest typowe dla modelu parlamentarno-gabinetowego. Pierwszy krok należy do głowy państwa. Prezydent Federalny powołuje Kanclerza Federalnego, a na jego wniosek – pozostałych członków Rządu Federalnego. Do odwołania Kanclerza Federalnego lub całego Rządu Federalnego wniosek nie jest konieczny; odwołanie poszczególnych członków Rządu Federalnego następuje tymczasem na wniosek Kanclerza Federalne-

¹ Rząd Karla Nehammera w grudniu 2024 r. liczył (z kanclerzem) 15 osób, w tym jednego wicekanclerza. W rządzie zachowano parytet płci, zasiadało w nim po 7 kobiet i mężczyzn (nie licząc szefa rządu). Jako ciekawostkę można podać, iż fotel ministra spraw zagranicznych i europejskich zajmował eks-kanclerz Alexander Schallenberg (w 2021 roku). Mozaika polityczna gabinetu składała się z polityków chadeckich, reprezentantów Zielonych oraz trzech bezpartyjnych (w tym dwóch na czele resortów z puli partii chadeckiej).

go. Do mianowania Kanclerza Federalnego lub całego Rządu Federalnego wymagana jest kontrasygnata nowo powołanego Kanclerza Federalnego; natomiast odwołanie nie wymaga takiej kontrasygnaty. Konstytucja określa również kryteria wyboru/powołania na urząd kierownika ministerium. Na stanowisko Kanclerza Federalnego, Wicekanclerza lub ministra federalnego może być powołany tylko ten, kto posiada bierne prawo wyborcze do Rady Narodowej. Jednakże regulacje austriackie zakładają, iż członkowie Rządu Federalnego nie muszą należeć do Rady Narodowej.

Należy odnotować, iż w Austrii przyjęto sesyjny tryb pracy parlamentarnej. Dlatego w przypadku powołania Rządu Federalnego w czasie, gdy Rada Narodowa nie obraduje, Prezydent Federalny zwołuje w celu przedstawienia nowego Rządu Federalnego Radę Narodową na sesję nadzwyczajną w taki sposób, aby Rada Narodowa zebrata się w ciągu tygodnia (Federalna Ustawa Konstytucyjna: art. 70). Jerzy Stembrowicz akcentował w swojej analizie, iż utworzenie rządu w systemie parlamentarnym powinno odzwierciedlać przeważającą tendencję w parlamencie, a zarazem wyposażać premiera (który dobiera sobie ministrów – współpracowników) w niezbędną inicjatywę i swobodę działania w celu prowadzenia polityki w sposób jednolity i zwarty (Stembrowicz 1982: s. 174). Jednakże w tym kontekście słuszna jest konstatacja Andrzeja Antoszewskiego i Ryszarda Herbuta, dwóch badaczy systemów politycznych z Wrocławia, iż władza kreacyjna premiera musi być sprawowana w taki sposób, aby zapewniała zarówno poparcie parlamentu, jak i koalicyjnych partnerów (Antoszewski, Herbut 2001: s. 284).

Ustrojodawca określa tryb ustąpienia rządu oraz przejmowania obowiązków przez nowy gabinet. W razie ustąpienia Rządu Federalnego, do czasu utworzenia nowego Rządu Federalnego, Prezydent Federalny powierza członkom ustępującego ministerium dalsze pełnienie obowiązków, a jednemu z nich – tymczasowe przewodniczenie Rządowi Federalnemu.² Dalsze pełnienie obowiązków może być również powierzone jednemu z sekretarzy stanu przy ustępującym ministrze federalnym lub wyższemu urzędnikowi odpowiedniego ministerstwa federalnego. Przepis powyższy stosuje się odpowiednio w razie ustąpienia poszczególnych członków Rządu Federalnego. Pełniący obowiązki ponosi taką samą odpowiedzialność, jak minister federalny (Federalna Ustawa Konstytucyjna: art. 71).

Prezydent Federalny zaprzysięga członków Rządu Federalnego³ przed objęciem przez nich urzędu. Dodanie przyrzeczenia religijnego jest prawnie dopuszczalne. Pisma nominacyjne Kanclerza Federalnego, Wicekanclerza i pozostałych ministrów federalnych sporządza Prezydent Federalny w dniu zaprzysiężenia, a kontrasygnuje je nowo powołany Kanclerz Federalny (Federalna Ustawa Konstytucyjna: art. 72). Należy jednocześnie

² W maju 2016 r. pełnienie obowiązków powierzono tymczasowo wicekanclerzowi i ministrowi gospodarki, a w maju 2019 wicekanclerzowi i ministrowi finansów.

³ W składzie obecnego rządu (dane z grudnia 2024 r.) znajdziemy następujące resorty: 1/sztuki, kultury, służby cywilnej i sportu; 2/spraw zagranicznych i europejskich; 3/spraw społecznych, zdrowia, pielęgniarstwa i konsumentów; 4/edukacji, nauki i badań naukowych; 5/cyfryzacji i biznesu; 6/finansów; 7/spraw wewnętrznych; 8/obrony; 9/rolnictwa, leśnictwa, spraw regionalnych i turystyki; 10/sprawiedliwości; 11/klimatu, środowiska, energii, mobilności, innowacji i technologii; 12/pracy i gospodarki; 13/ds. kobiet, rodziny i integracji oraz 14/ds. UE.

odnotować, iż powyższe regulacje stosuje się odpowiednio w przypadku określonym w art. 71 Konstytucji (ustąpienie gabinetu w trakcie kadencji parlamentu). Andrzej Antoszewski oraz Ryszard Herbut zauważają, iż rząd i stojący na jego czele premier stanowią wyraz ograniczonego czasowo układu partyjnego, jaki wyłonił się w wyniku wyborów powszechnych z 1999 r.; powyższy fakt nie przesądza o jego trwałości (Antoszewski, Herbut 2001: s. 283).

Konstytucja określa w sposób dość szczegółowy kwestie zapewnienia ciągłości funkcjonowania ministerstw. W przypadku czasowej niemożności sprawowania urzędu przez ministra federalnego, Prezydent Federalny, na wniosek Kanclerza Federalnego w porozumieniu z zastępowanym ministrem federalnym (a jeśli nie jest to możliwe – w porozumieniu z Wicekanclerzem), powierza zastępstwo jednemu z ministrów federalnych albo sekretarzowi stanu przy zastępowanym ministrze federalnym lub wyższemu urzędnikowi odpowiedniego ministerstwa federalnego. W Konstytucji znajduje się jednocześnie deklaracja, iż pobyt członka rządu w jednym z państw członkowskich Unii Europejskiej nie jest traktowany jako czasowa niemożność sprawowania urzędu. W przypadku funkcjonowania rządu federalnego w kontekście przynależności do instytucji unijnych znajdujemy jeszcze jedną szczegółową i interesującą regulację. Właściwy minister federalny może przekazać innemu ministrowi federalnemu lub sekretarzowi stanu kompetencje do uczestnictwa w posiedzeniach Rady Unii Europejskiej, a w tym zakresie – do prowadzenia rokowań i głosowania w określonych sprawach (Federalna Ustawa Konstytucyjna: art. 73).

Członek Rządu Federalnego, przebywający w państwie członkowskim Unii Europejskiej, może powierzyć prowadzenie jego spraw w Radzie Narodowej lub w Radzie Federalnej swojemu sekretarzowi stanu lub innemu ministrowi federalnemu. Członek Rządu Federalnego, który nie jest zastępowany, może przekazać swój głos w Rządzie Federalnym innemu ministrowi federalnemu; nie dotyczy to jego odpowiedzialności. Prawo głosu może być przekazane tylko temu członkowi Rządu Federalnego, który nie zastępuje już innego członka Rządu Federalnego i któremu nie przekazano już prawa głosu (Federalna Ustawa Konstytucyjna: art. 73).

Kwestia odpowiedzialności politycznej została zadekretowana w prawie konstytucyjnym zgodnie z ukształtowanym w Austrii modelem parlamentarno-gabinetowym. Ustrojodawca przewiduje zarówno odpowiedzialność kolegialną (całego ministerium), jak i indywidualną poszczególnych ministrów. Rząd Federalny lub minister federalny zostaje złożony z urzędu, jeżeli Rada Narodowa w wyraźnej uchwale odmówi zaufania całemu ministerium lub poszczególnemu członkowi Rządu Federalnego.⁴ Uchwała Rady Narodowej odmawiająca zaufania jest podejmowana w obecności połowy jej członków. Na żądanie określonej w ustawie federalnej o regulaminie Rady Narodowej (Bundesgesetz vom 4. Juli 1975, Geschäftsordnungsgesetz 1975) liczby członków odracza się głosowanie na następny dzień powszedni. Ponowne odroczenie głosowania może nastąpić

⁴ 27 maja 2019 r., dzień po zwycięskich dla ludowców wyborach do Parlamentu Europejskiego, parlament głosami socjaldemokratów i niedawnego koalicjanta (FP) przegłosował wobec rządu Sebastiana Kurza wotum nieufności.

tylko na podstawie uchwały Rady Narodowej. Niezależnie od kompetencji Prezydenta Federalnego określonej w art. 70 ust. 1 Federalnej Ustawy Konstytucyjnej (do odwołania szefa gabinetu lub całego Rządu wniosek nie jest konieczny; odwołanie poszczególnych członków ministerium następuje na wniosek Kanclerza), Rząd Federalny lub poszczególni jego członkowie zostają złożeni z urzędu przez Prezydenta Federalnego w przypadkach określonych w ustawie lub na własną prośbę (Federalna Ustawa Konstytucyjna: art. 74). Należy wskazać, iż właśnie kwestia odpowiedzialności politycznej rządu stanowi główną odmienność w stosunku do rozwiązań niemieckich, definiowanych jako klasyczny model kanclerski. Jak zwraca uwagę Rett Ludwikowski, „istotne modyfikacje wystąpiły w ramach samego gabinetu, w którym ograniczeniu uległa odpowiedzialność ministrów przed parlamentem, kolegialność pracy gabinetu i samodzielność ministrów” (Ludwikowski 2000: s. 245).

Ustrojodawca określa w sposób dość szczegółowy kwestie współpracy legislatywy i egzekutywy w sprawowaniu władzy państwowej. Członkowie Rządu Federalnego, jak również sekretarze stanu mają prawo udziału w obradach Rady Narodowej, Rady Federalnej, Zgromadzenia Federalnego oraz komisji (podkomisji) przywołanych organów przedstawicielskich, jednakże w obradach stałej podkomisji Komisji Głównej oraz komisji śledczej Rady Narodowej – tylko na specjalne zaproszenie. W każdej chwili, kiedy tego zażądają, mają oni, zgodnie z postanowieniami regulaminu Rady Narodowej i regulaminu Rady Federalnej, prawo do zabrania głosu. Rada Narodowa, Rada Federalna i Zgromadzenie Federalne, jak również ich komisje (podkomisje) mogą jednocześnie żądać obecności członków ministerium i zwracać się do nich o wszczęcie postępowania wyjaśniającego (Federalna Ustawa Konstytucyjna: art. 75).

Jak podkreśla Paweł Sarnecki, parlament jest uprawniony do monitorowania działalności egzekutywy, zapytywania jej członków o wszystkie sprawy z zakresu funkcji wykonawczej oraz domagania się wszelkich wyjaśnień. Charakterystyczne jest bogactwo form kontroli parlamentu Republiki Austrii wobec rządu, przede wszystkim jednak pierwszej jego izby – Rady Narodowej (Sarnecki 1996: s. 35). W systemie parlamentarnym ukształtowanym w Republice Austrii istnieje ścisła współpraca Rady Narodowej (zwłaszcza frakcji tworzących koalicję rządową) z rządem federalnym (zwłaszcza w zakresie działań legislacyjnych). Większość projektów ustaw omawianych w Radzie Narodowej stanowią propozycje rządu federalnego. Zatem stanowienie prawa staje się głównym zadaniem frakcji rządowych. Jednak kontrolę nad realizacją, która pierwotnie była zadaniem całego parlamentu, sprawują obecnie przede wszystkim frakcje opozycyjne (Parlament Österreich W/W/W; Schambeck 1997).

Członkowie Rządu Federalnego są odpowiedzialni przed Radą Narodową zgodnie z art. 142 Konstytucji (kwestia odpowiedzialności konstytucyjnej). Uchwała o pociągnięciu do odpowiedzialności w przedmiotowej procedurze podejmowana jest w obecności ponad połowy członków. Oskarżenie do Trybunału Konstytucyjnego może być wniesione przeciwko członkom Rządu Federalnego lub innego organu równorzędnego (tj. urzędu centralnego) zgodnie z zasadą odpowiedzialności konstytucyjnej, z powodu naruszenia ustawy – w drodze uchwały Rady Narodowej (Federalna Ustawa Konstytucyjna: art. 76).

Ustrojodawca austriacki określa w sposób dość precyzyjny strukturę organizacyjną administracji publicznej w Republice. Do prowadzenia spraw administracji federalnej powołane są ministerstwa federalne i podległe im urzędy. Liczbę ministerstw federalnych, ich zakres działania i ustroj określa odrębna ustawa federalna. Urzędem Kanclerza Federalnego kieruje Kanclerz, ministerstwami federalnymi kierują odpowiednio ministrowie federalni. Prezydent Federalny może równocześnie przekazać jednemu z ministrów federalnych merytoryczne kierownictwo w określonych sprawach, należących do zakresu działania urzędu szefa rządu, w tym również zadania w zakresie administracji personalnej i organizacji, co nie zmienia przynależności przywołanych zadań do urzędu Kanclerza Federalnego. W odniesieniu do powyższych spraw minister federalny zajmuje wówczas pozycję właściwego ministra federalnego. Kanclerzowi Federalnemu i pozostałym ministrom federalnym może być wyjątkowo powierzone kierownictwo innego ministerstwa federalnego (Federalna Ustawa Konstytucyjna: art. 77).

Konstytucja przewiduje również, że w szczególnych przypadkach ministrowie federalni mogą być powołani do kierowania ministerstwem federalnym bez równoczesnego zaprzysiężenia. Ministrom federalnym mogą być przydzieleni sekretarze stanu do pomocy w prowadzeniu spraw i do reprezentacji w parlamencie. W takiej sytuacji zostają oni powoływani i ustępują z urzędu w ten sam sposób, jak ministrowie federalni. Minister federalny może za zgodą sekretarza stanu powierzać mu wykonywanie określonych zadań. Przy wykonywaniu omawianych zadań sekretarz stanu jest podporządkowany ministrowi federalnemu i związany jego wytycznymi (Federalna Ustawa Konstytucyjna: art. 78).

Obsługę administracyjno-biurową Rządu Federalnego oraz Kanclerza wykonuje Kancelaria Federalna mieszcząca się w Wiedniu – stolicy państwa. W strukturze Kancelarii Federalnej działają komisje i rady doradcze (Ucakar, Gschiegl 2010). Komisja Bioetyczna jest organem doradczym Kanclerza Federalnego ds. bioetyki z siedzibą w Kancelarii Federalnej. Doradza ona Kanclerzowi Federalnemu we wszelkich kwestiach społecznych, naukowych i prawnych z punktu widzenia etycznego, które pojawiają się w związku z rozwojem nauki w zakresie medycyny i biologii człowieka. Jako drugą należy wymienić Komisję Dyscyplinarną przy Kancelarii Federalnej. Zgodnie z ustawą o służbie cywilnej z 1979 r., urzędnicy służby cywilnej mają obowiązek odpowiadać przed Komisją Dyscyplinarną za naruszenia swoich obowiązków służbowych. Jest to ciało zarówno niezależne, jak i wolne od instrukcji rządowych. Komisja dyscyplinarna orzeka w senatach. W ramach nowelizacji, która obowiązuje od 1 stycznia 2024 r., możliwe jest odebranie odznaczenia honorowego zarówno za życia obdarowanego, jak i po jego śmierci. Zgodnie z prawem, jako właściwy organ rekomendacyjny powołano Radę Doradczą ds. Odznaczeń Honorowych (Bundeskanzleramt W/Wa).

Praktyka polityczna

Warto przeanalizować kwestie obsady fotela premiera w przypadku państwa austriackiego po 1945 roku. Cezurę wstępną stanowią pierwszy powojenny gabinet państwa powołany w kwietniu 1945 r., cezurę końcową stanowi natomiast grudzień 2024 r. oraz

ostatnia elekcja powszechna do Rady Narodowej (szerzej: Pelinka, Rosenberger 2000; Dachs, Gerlich, Gottweis 2006; Kosowska-Gąstot 2010).

Tabela 1: Premierzy II Republiki Austrii po 1945 r.

Lp.	Państwo	Imię i nazwisko	Ugrupowanie	Czas trwania mandatu
1.	Austria	Karl Renner	SPÖ	27 IV–20 XII 1945
2.	Austria	Leopold Figl	ÖVP	20 XII 1945–25 II 1953
3.	Austria	Julius Raab	ÖVP	2 IV 1953–11 IV 1961
4.	Austria	Alfons Gorbach	ÖVP	11 IV 1961–25 II 1964
5.	Austria	Josef Klaus	ÖVP	2 IV 1964–3 III 1970
6.	Austria	Bruno Kreisky	SPÖ	21 IV 1970–24 IV 1983
7.	Austria	Fred Sinovatz	SPÖ	24 V 1983–16 VI 1986
8.	Austria	Franz Vranitzky	SPÖ	16 VI 1986–20 I 1997
9.	Austria	Viktor Klima	SPÖ	28 I 1997–4 II 2000
10.	Austria	Wolfgang Schüssel	ÖVP	4 II 2000–11 I 2007
11.	Austria	Alfred Gusenbauer	SPÖ	11 I 2007–2 XII 2008
12.	Austria	Werner Faymann	SPÖ	2 XII 2008–9 V 2016
13.	Austria	Christian Kern	SPÖ	17 V 2016–18 XII 2017
14.	Austria	Sebastian Kurz	ÖVP	18 XII 2017–28 V 2019
15.	Austria	Brigitte Bierlein	bezpartyjny	3 VI 2019–7 I 2020
16.	Austria	Sebastian Kurz	ÖVP	7 I 2020–11 X 2021
17.	Austria	Alexander Schallenberg	ÖVP	11 X–6 XII 2021
18.	Austria	Karl Nehammer	ÖVP	Od 6 XII 2021

VP – *Österreichische Volkspartei* (Austriacka Partia Ludowa)

SP – *Sozialdemokratische Partei Österreichs* (Socjaldemokratyczna Partia Austrii)

Źródło: opracowanie własne.

W omawianym okresie historycznym Republiki Austrii urzędowało 17 kanclerzy. Kilku polityków stało się więcej niż raz na czele rządu: pięciokrotnie na czele rządu stał Franz Vranitzky, czterokrotnie zaś – Julius Raab, Bruno Kreisky. Trzykrotnie na czele rządu stał chadecki lider – Leopold Figl. Dwukrotnie na czele rządu stali Alfons Gorbach, Josef Klaus, Wolfgang Schüssel, Sebastian Kurz oraz Werner Faymann. Z drugiej strony, należy zwrócić uwagę na skromną liczbę szefów rządów tymczasowych – w przypadku Republiki jest to rzadko spotykane rozwiązanie polityczne. Taki prowizoryczny charakter posiadał od początku misji gabinet kierowany przez Brigitte Bierlein, który miał doprowadzić do przedterminowych wyborów parlamentarnych.

Najczęściej na czele rządu stali przywódcy zwycięskiej partii politycznej. Takich premierów na łączną liczbę 17 było czternastu (w tym kilku więcej niż jeden raz formowało gabinet federalny). Kanclerzami, którzy nie łączyli obowiązków rządowych z funkcją li-

dera ugrupowania byli: Brigitte Bierlein (była prezes Sądu Konstytucyjnego), pierwszy powojenny szef rządu – Karl Renner oraz Alexander Schallenberg. Nie zdarzało się jednakże, aby misję utworzenia rządu przejmowali przedstawiciele drugiego ugrupowania parlamentarnego⁵ (Bundeskanzleramt W/Wb) – przypadek taki nie zaistniał w praktyce austriackiej, to lider zwycięskiego ugrupowania (nawet jeśli koalicja nie ulegała zmianie) aspirował do kierowania ministerium. Próba utworzenia rządu przez lidera drugiego ugrupowania parlamentarnego (chadeckiej) miała miejsce jesienią 2024 r., po zwycięstwie FP w ostatniej elekcji powszechnej. Szefowie wszystkich pozostałych ugrupowań zapowiedzieli, że nie będą rządzić razem z wolnościowcami. Doprowadziło to do sytuacji, że prezydent Alexander van der Bellen przekazał misję tworzenia nowego rządu liderowi chadeckiej Karlowi Nehammerowi. Prowadził on intensywne rozmowy koalicyjne w gronie chadeków, socjaldemokratów i liberałów ugrupowania – Nowa Austria i Forum Liberalne (niem. *Das Neue Österreich und Liberales Forum*), ale nie przyniosły one ostatecznych rezultatów wobec znacznej rozbieżności stanowisk w kwestiach programu społeczno-gospodarczego. W tej sytuacji dotychczasowy lider chadeckiej podał się do dymisji, a misję utworzenia gabinetu przejął lider FP Herbert Kickl (Przybył 2024; Wasilewska 2025).

Najdłużej władzę sprawowała koalicja chadecko-socjaldemokratyczna (w latach 1945–1966, 1987–2000 oraz 2007–2017). Odmienny układ koalicyjny zakładało z kolei porozumienie SP z FP (lata 1983–1987) oraz VP z FP (lata 2000–2005 oraz 2017–2019) (Pelinka 1993). Chadeccy tworzyli również w latach 2005–2007 porozumienie koalicyjne z odłamem działaczy FP skupionych wokół Jörga Haidera – *Sojuszem na rzecz Przyszłości Austrii* (niem. *Bündnis Zukunft Österreich* – BZ). Ostatni model koalicyjny tworzyli VP z Zielonymi (okres od 2020 roku). Tylko cztery rządy wspierały się o jedno ugrupowanie – tzw. rządy jednopartyjne dysponujące absolutną większością w pierwszej izbie parlamentarnej – chadecki rząd Klausa (lata 1966–1970) oraz trzy socjaldemokratyczne gabinety Kreisky'ego (1970–1983) (Bundeskanzleramt W/Wb; Mair 1997; Pelinka, Rosenberger 2000: s. 131).

Alternacja władzy nastąpiła w przypadku Republiki Austrii kilkakrotnie, w pierwszym okresie główny podział socjo-polityczny odnosił się do kwestii społeczno-ekonomicznych. Powstawały różnego rodzaju strategie polityczne, zakładające bądź uformowanie koalicji przedwyborczej, bądź koalicji rządowej. Należy jednak wskazać, iż ukształtowanie wielkiej koalicji między chadekami a socjaldemokratami zaburzało zwykły wymiar rywalizacji na osi podziałów lewica vs. prawica. Peter Mair wskazywał na elementy zamkniętej rywalizacji międzypartyjnej. Jedyna alternacja władzy od 1945 r. do końca XX wieku nastąpiła w 1970 r., a rywalizacja otwarta w omawianym okresie wystąpiła na 13 elekcji parlamentarnych tylko czterokrotnie – w 1947, 1966, 1970 oraz 1983 (Mair 1997: s. 207–209).

Wojciech Sokół, charakteryzując system partyjny Republiki Austrii, wyróżnia następujące fazy jego rozwoju: (1) system dwupartyjny (1945–1949); (2) system dwu i pół partyjny (1949–1986); (3) system wielopartyjny z dwiema głównymi partiami (1990–1994); (4) system umiarkowanie wielopartyjny z równowagą między partiami (1994–1999); (5) system

⁵ Takie możliwości stwarza praktyka konstytucyjna systemu parlamentarno-gabinetowego.

umiarkowanie wielopartyjny z dwoma głównymi partiami (socjaldemokraci oraz chadeacy – po 2002 r.) (Sokół, Żmigrodzki 2005: s. 332). Z kolei, Alan Siaroff wymienia w dekadzie lat 90. system umiarkowanie wielopartyjny z równowagą między partiami, a po 1999 r. – ewolucję jego w system umiarkowanie wielopartyjny ze względną równowagą między partiami (Siaroff 2000: s. 69–77). Zaprezentowane fazy ewolucji układów na scenie politycznej determinowały w sposób bezpośredni pozycję kierownika ministerium i trwałość (coraz mniejszą) porozumień koalicyjnych. Ewolucja systemu partyjnego polega na zmniejszeniu dominującej pozycji SP i VP oraz postępującej fragmentaryzacji i rosnącej roli „wolnościowców” z FP oraz Zielonych (Kociubiński 2003: s. 33–39; Miecznikowska 2018; Kosowska-Gąstoł 2010: s. 11–25; Michalak 2005: s. 22–34; Alberski 1999).

Tabela 2. Najdłużej sprawujący urząd kanclerza w Republice Austrii

Lp.	państwo	Imię i nazwisko	Długość trwania mandatu	Ugrupowanie
1.	Austria	Bruno Kreisky	156 miesięcy	SPÖ
2.	Austria	Franz Vranitzky	127 miesięcy	SPÖ
3.	Austria	Julius Raab	96 miesięcy	ÖVP
4.	Austria	Werner Faymann	89 miesięcy	SPÖ
5.	Austria	Leopold Figl	86 miesięcy	ÖVP
6.	Austria	Wolfgang Schüssel	83 miesięcy	ÖVP
7.	Austria	Josef Klaus	71 miesięcy	ÖVP

Źródło: opracowanie własne.

Z danych zaprezentowanych w *Tabeli 2* wynika, iż najdłużej funkcję kanclerza dotychczas sprawował socjaldemokratyczny polityk Bruno Kreisky (156 miesięcy). Drugie miejsce pod względem stażu na stanowisku kierownika ministerium zajmował lider socjaldemokratyczny – Franz Vranitzky (127 miesięcy). Z kolei, 96 miesięcy stał na czele rządu Julius Raab z ugrupowania chadeckiego. 7 lat i dłużej kierowali rządem federalnym Werner Faymann, Leopold Figl oraz Wolfgang Schüssel. Niespełna 6 lat kierował ministerium chadecki lider Josef Klaus.

Biorąc pod uwagę inne cechy społeczno-demograficzne szefów rządów, należy wskazać, iż tylko raz na czele rządu federalnego stała kobieta, było to w przypadku jedynego dotychczas rządu tymczasowego w 2019 roku. Kierowany przez nią gabinet sprawował władzę do przeprowadzenia przedterminowych wyborów do Rady Narodowej.

Tymczasowo (przez tydzień w maju 2016 r.) po przyjęciu dymisji Wernera Faymanna, prezydent Austrii Heinz Fischer powierzył tymczasowo funkcję kanclerza Austrii Reinholdowi Mitterlechnerowi, ówczesnemu wicekanclerzowi i ministrowi gospodarki. Drugi taki przypadek (prowizorycznego kierowania ministerium) miał miejsce trzy lata później. 27 maja 2019 r. parlament głosami socjaldemokratów i niedawnego koalicjanta ludowców przegłosował wobec rządu wotum nieufności, co rozpoczęło procedurę dymisji

gabinetu. Następnego dnia Hartwig Löger został pełniącym obowiązki kanclerza w miejsce Sebastiana Kurza. Zakończył on bowiem pełnienie wszelkich funkcji rządowych 3 czerwca 2019 r. (Miecznikowska 2018; Alberski 2020: s. 7-16).

Najmłodszym kanclerzem w momencie objęcia urzędu był Sebastian Kurz, liczący za pierwszym razem 31 lat, a za drugim – 34 lata. Przed ukończeniem 50 lat szefami rządów zostawali: Leopold Figl (43 lata), Franz Vranitzky (49 lat), Viktor Klima (49 lat), Werner Faymann (48 lat), Alfred Gusenbauer (47 lat) oraz Karl Nehammer (49 lat). Z kolei, po ukończeniu 50 roku życia kanclerzami wybierano: Christiana Kerna (50 lat), Josefa Klause (54 lata), Bruno Kreisky'ego (59 lat), Freda Sinovatz (54 lata), Wolfganga Schüssela (54 lata), Alexandra Schallenberg (52 lata). Natomiast po ukończeniu 60 roku życia kanclerzami wybierano: Juliusa Raaba (62 lata), Alfonsa Gorbacha (63 lata). Najstarszymi kanclerzami w dziejach powojennych Austrii byli: pierwszy kanclerz z 1945 r. – Karl Renner (75 lat, nestor sceny politycznej Republiki, trzykrotny szef rządu federalnego w okresie Pierwszej Republiki) oraz Brigitte Bierlein (70 lat, wskazana na kanclerza rządu tymczasowego spośród autorytetów prawniczych była sędzią i prezes Sądu Konstytucyjnego). Biorąc pod uwagę wykształcenie, najwięcej szefów rządów posiadało wykształcenie prawnicze (7), ekonomiczne (2), z zakresu dziennikarstwa i nauk o polityce (2), historyczne (1), filozoficzne i socjologiczne (1) lub techniczne (3). Doktorat posiadało dwóch kanclerzy: A. Gusenbauer – z zakresu nauk o polityce, a F. Vranitzky – z nauk ekonomicznych. Dwa fakultety ukończyli następujący politycy: Wolfgang Schüssel (prawo i ekonomię) oraz Alfred Gusenbauer (filozofię i nauki o polityce). Studia podyplomowe z zakresu zarządzania ukończył Christian Kern. Studiów nie ukończył natomiast Sebastian Kurz, angażując się dość wcześnie w działalność partyjną.

Republika Austrii często jest określana w literaturze przedmiotu jako przykład „państwa partyjnego” (Antoszewski 2009; Sobolewska-Mysłik 2004). Trafnie zauważył w tym kontekście Zbigniew Kietmiński, iż najbardziej dyskusyjną kwestią w funkcjonowaniu systemu parlamentarnego była sprawa konstytucjonalizacji roli partii politycznych w modelu rządów parlamentarnych. Do dwóch pierwszych państw, gdzie uwzględniono działalność partii politycznych w porządku konstytucyjnym, należała Austria i Czechosłowacja – równocześnie w roku 1920 (Kietmiński 2022: s. 154). Dodatkowo, szefostwo rządu jest coraz częściej związane z przywództwem partyjnym, czego dowodzą przykłady nie tylko z omawianego regionu Europy. Szefowie rządu z reguły byli liderami dwóch największych ugrupowań – socjaldemokratycznego oraz chadeckiego. Siła urzędu kanclerza wynikała bezpośrednio z pozycji zajmowanej w macierzystym ugrupowaniu i jakości wykonywanego przywództwa (Alberski 2019: s. 7-16).

W jakich okolicznościach odchodzili z urzędu szefowie rządów – warto prześledzić to zagadnienie, bo świadczy o funkcjonowaniu systemu parlamentarnego nad Dunajem. Dwoje kanclerzy stało na czele rządów technicznych, z samej natury rzeczy urzędujących w krótkim czasie (Renner w 1945 r. oraz Bierlein w 2020 r.). W wyniku afery finansowej partii chadeckiej i przeszukania wiedeńskiej siedziby partii przez służby prokuratury, z urzędem pożegnali się dwaj kolejni kanclerze – Kurz oraz Schallenberg (obaj w 2017 r.). W konsekwencji porażki kandydata swojego ugrupowania w wyborach prezydenckich

do dymisji podali się: Sinovatz w 1986 oraz Faymann w 2018 roku. Z powodu pogarszania się stanu zdrowia (po przebytych udarach) ustąpił kanclerz Raab w 1961 roku. Natomiast z powodów osobistych po ponad 10,5 letnim sprawowaniu funkcji szefa rządu i partii ustąpił w 1997 roku Klima. W wyniku porażki w wyborach parlamentarnych swojego macierzystego ugrupowania do dymisji podawali się kanclerze: Kreisky w 1983, Schüssel w 2007 oraz Kern w 2017 roku. Z podobnego powodu, który skutkował zerwaniem wielkiej koalicji socjaldemokratów z chadekami, do dymisji podał się w 1970 r. kanclerz Klaus. Z powodu rozbieżności wewnątrz partii oraz koalicyjnego gabinetu do dymisji podało się dwóch kierowników egzekutywy: Figl w 1961 oraz Gusenbach w 2008 roku. W tym pierwszym przypadku oponenci kanclerza zarzucali mu zbyt duże ustępstwa na rzecz mniejszego partnera koalicyjnego (tj. socjaldemokratów), a w tym drugim – sprzeciw partnera koalicyjnego budziło ratyfikowanie Traktatu Lizbońskiego (Miecznikowska 2016: s. 83–106; Michalak 2005: s. 22–34; Gerlich, Müller 1983; Pelinka et al. 2000).

Realna władza premiera jako szefa rządu, a zarazem istotnego elementu ładu konstytucyjnego – przypada natomiast na okres rządów Kreisky'ego, Vranitzkiego czy Raaba i Figla (elementy długotrwałości mandatu oraz skuteczności w kierowaniu ministerium). Zgodzić się przeto wypada z opinią wypowiedzianą przez Stanisława Gebethnera, iż skuteczność polityczna uzależniona jest od kilku równorzędnych czynników: normy konstytucyjne, praktyka konstytucyjna, styl sprawowania władzy, osobowość i umiejętności oraz kontekst sytuacyjny (Gebethner 2022: s. 794). Powyższe elementy można dostrzec w przypadku austriackich szefów rządów i liderów kluczowych ugrupowań politycznych (Ucakar, Gschiegl 2010).

Podsumowanie

Reasumując należy zauważyć, iż można zaobserwować znaczącą ewolucję pozycji kanclerza w austriackim modelu ustrojowym. Wynikała ona z kilku kluczowych prześlanek – tendencji niedemokratycznych w okresie I Republiki (lata 30), zmian ustrojowych z 1929 r. przekazujących znaczne uprawnienia kierownicze w ręce prezydenta oraz transformacji sceny politycznej wynikającej z „rządów wielkiej koalicji chadeków i socjaldemokratów”, bądź osłabienia pozycji dotychczasowych „głównych graczy politycznych”. Rządzenie koalicyjne osłabiało autonomię szefa ministerium, a jednocześnie lidera jednej ze współrządzących partii politycznych (Sarnecki 2003; Zwierchowski 1984). Z kolei, fragmentaryzacja sceny politycznej, którą można dostrzec w XX w., ukazuje szybkie wyczerpywanie formuły współpracy koalicyjnej. Należy również wskazać na sukcesy ugrupowania FP, uznawanego za antyestablishmentowe, z którym ugrupowania „głównego nurtu” deklarują chłodne relacje i brak woli nawiązywania koalicji parlamentarnej czy rządowej. Należy obserwować w tym kontekście najnowsze wydarzenia polityczne, po sukcesie „wolnościowców” w jesiennych wyborach do Rady Narodowej jesienią 2024 roku. Może to bowiem stanowić istotną cezurę w najnowszych dziejach politycznych Republiki Austrii i układów międzypartyjnych w tym naddunajskim państwie. Godzi się jednocześnie odnotować, iż pozycja kanclerza w obu państwach nie-

mieckojęzycznych jest nieporównywalna. Pozycja szefa ministerium w Austrii wpisuje się w klasyczne rozwiązania modelu parlamentarnego, inaczej niż w RFN (Garlicki 1978). Stanowi to najpopularniejszy błąd w analizowaniu systemu rządów obu przywołanych państw europejskich.

Jacek Wojnicki – profesor nauk społecznych, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, kierownik Katedry Systemów Politycznych. Zainteresowania badawcze koncentrują się wokół funkcjonowania systemów politycznych i administracyjnych państw Europy, w tym szczególnie jej Środkowej i bałkańskiej części.

Jacek Wojnicki – Professor of Social Sciences at the Faculty of Political Science and International Studies, University of Warsaw, Head of the Department of Political Systems. His research interests are focused on the functioning of political and administrative systems in European countries, with particular emphasis on Central Europe and the Balkans.

➔ Bibliografia:

- ALBERSKI Robert (1999), *Austriacka Partia Ludowa w systemie partyjnym Austrii*, w: Katarzyna Krzywicka, Edward Olszewski (red.), *Chrześcijańska Demokracja we współczesnym świecie*, Lublin.
- ALBERSKI Robert (2020), *System partyjny Austrii po wyborach do Rady Narodowej w 2019 roku*, w: Jacek Wojnicki, Justyna Miecznikowska, Łukasz Zamęcki (red.), *Polska i Europa w perspektywie politologicznej. Księga Jubileuszowa Dedykowana Profesorowi Konstantemu Adamowi Wojtaszczykowi z okazji 45-lecia pracy akademickiej*, Tom II, Warszawa.
- ANTOSZEWSKI Andrzej (2009), *Partie i systemy partyjne na przełomie wieków*, Toruń.
- ANTOSZEWSKI Andrzej, HERBUT Ryszard (2001), *Systemy polityczne współczesnego świata*, Sopot.
- BIENIADA Rafał Marek (2013), *Federalizm kooperatywny jako czynnik regionalizacji struktur państwa*, Warszawa.
- BISCHOF Günter, PELINKA Anton (eds.) (1993), *Austria in the new Europe*, New Brunswick – London.
- BOREJSZA Jerzy W. (2000), *Szkoły nienawiści: historia faszystów europejskich 1919–1945*, Warszawa.
- BUDGE Ian i in. (2001), *Polityka nowej Europy: od Atlantyku do Uralu*, Warszawa.
- BUNDESGESETZ vom 4. Juli 1975 über die Geschäftsordnung des Nationalrates (Geschäftsordnungsgesetz 1975). StF: BGBl. Nr. 410/1975
- BUNDESKANZLERAMT (W/Wa), *Kommissionen und Beiräte*, <https://www.bundestkanzleramt.gv.at/bundestkanzleramt/organisation-bundestkanzleramt/kommissionen-und-beirate.html> (04.01.2025).
- BUNDESKANZLERAMT (W/Wb), *Bundestkanzlerin und Bundestkanzler seit 1945*, <https://www.bundestkanzleramt.gv.at/bundestkanzleramt/geschichte/kanzler-seit-1945.html> (03.01.2025).
- CZARNY Piotr, NALEZIŃSKI Bogumił (red.) (2004), *Federalna Ustawa Konstytucyjna Republiki Austrii*, Warszawa.
- DACHS Herbert, GERLICH Peter, GOTTWEIS Herbert (2006), *Politik in sterreichs*, Wien.
- DZIAŁOCHA Kazimierz, MOJAK Ryszard, WOJTOWICZ Krzysztof (eds) (2001), *Ten Years of the Democratic Constitutionalism in Central and Eastern Europe*, Lublin.
- FEDERALNA USTAWA KONSTYTUCYJNA Republiki Austrii z dnia 1 lutego 1920 r. (2011), w: Wiesław Staśkiewicz (red.), *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, Warszawa

- GARLICKI Leszek (1978), *Parlament a rząd w Republice Federalnej Niemiec*, Wrocław.
- GEBETHNER Stanisław (2022), *Państwo, demokracja, konstytucja: pisma zebrane*, Warszawa.
- GERLICH Peter, MÜLLER Wolfgang C. (eds) (1983), *Zwischen Koalitionen und Konkurrenz. sterreichs Parteien seit 1945*, Wien.
- KIEŁMIŃSKI Zbigniew (2022), *Współczesne systemy polityczne. Wybrane zagadnienia*, Warszawa.
- KOCIUBIŃSKI Krzysztof (2003), *Systemy polityczne Austrii, Niemiec i Szwajcarii*, Wrocław.
- KOSOWSKA-GĄSTOŁ Beata (2010), *System partyjny Austrii*, w: Beata Kosowska-Gąstoł (red.), *Systemy partyjne państw Unii Europejskiej*, Kraków.
- KOZEŃSKI Jerzy (1970), *Austria 1918–1968: dzieje polityczne i społeczne*, Poznań.
- KRASUSKI Jerzy (1986), *Historia Rzeszy Niemieckiej 1871–1945*, Poznań.
- LUDWIKOWSKI Rett R. (2000), *Prawo konstytucyjne porównawcze*, Toruń.
- MACDONALD Mary (1946), *The Republic of Austria 1918–1934: a study in the failure of democratic government*, London.
- MAIR Peter (1997), *Party system change. Approaches and Interpretations*, Oxford.
- MAKOWSKI Julian (red.) (1925), *Nowe konstytucje*, Warszawa.
- MICHALAK Bartłomiej (2005), *Kształt i zmiana austriackiego systemu partyjnego*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, nr 11.
- MIECZNIKOWSKA Justyna (2016), *Wolnościowa Partia Austrii w systemie partyjnym II Republiki Austrii – analiza potencjału koalicyjnego*, „Społeczeństwo i Polityka”, nr 3 (48).
- MIECZNIKOWSKA Justyna (2018), *Europeizacja partii i systemu partyjnego Austrii*, Warszawa.
- MIRSKA Andżelika (2009), *Prezydent Federalny Republiki Austrii*, w: Joachim Osiński (red.), *Prezydent w państwach współczesnych. Modernizacja instytucji*, Warszawa.
- MOŁDAWA Tadeusz (2018), *Państwo i ustrój. Zagadnienia systemów rządów i instytucji politycznych*, Warszawa.
- PARLAMENT ÖSTERREICH (WWW), *Bundesregierung*, <https://www.parlament.gv.at/verstehen/politisches-system/bundesregierung/> (04.01.2025).
- PELINKA Anton (1993), *Die Kleine Koalition: SP-FP 1983–1986*, Wien.
- PELINKA Anton, PLASSER Fritz, MEIXTER Wolfgang (2000) (eds), *Zukunft der österreichische Demokratie, Trends, Prognosen und Szenarien*, Wien.
- PELINKA Anton, ROSENBERGER Sieglinde (2000), *Österreichische Politik. Grundlagen, Strukturen*, Wien.
- PRZYBYŁ Sebastian (2024), *Prezydent Austrii wskazał nowego kanclerza. Skrajna prawica poza koalicją*, <https://wydarzenia.interia.pl/zagranica/news-prezydent-austrii-wskazal-nowego-kanclerza-skrajna-prawica-p.nld.7840980> (22.10.2024).
- RAKOWSKI Maciej (2016), *System parlamentarno-gabinetowy do I wojny światowej*, Warszawa.
- SARNECKI Paweł (1996), *Parlament federalny Republiki Austrii*, Warszawa.
- SARNECKI Paweł (1999), *System konstytucyjny Austrii*, Warszawa.
- SARNECKI Paweł (2003), *Ustroje konstytucyjne państw współczesnych*, Kraków.
- SCHAMBECK Herbert (red.) (1997), *Parlament Republiki Austrii*, Warszawa.
- SIAROFF Alan (2000), *Comparative European Party System. An Analysis of Parliamentary Election since 1945*, New York–London.
- SOBOLEWSKA-MYŚLIK Katarzyna (2004), *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa.

- SOKÓŁ Wojciech, ŻMIGRODZKI Marek (red.) (2003), *Współczesne partie i systemy partyjne: zagadnienia teorii i praktyki politycznej*, Lublin.
- SOKOLEWICZ Wojciech (2011), *Wokół konstytucji. Pisma wybrane*, Warszawa.
- STEMBROWICZ Jerzy (1982), *Rząd w systemie parlamentarnym*, Warszawa.
- UCAKAR Karl, GSHIEGL Stefan (2010), *Das politische System sterreichs und die EU*, Wien.
- WASILEWSKA Aneta (2025), *Fiasko rozmów koalicyjnych. Nagły ruch kanclerza Austrii*, <https://wydarzenia.interia.pl/zagranica/news-fiasko-rozmow-koalicyjnych-nagly-ruch-kanclerza-austrii,nld,7886162> (04.01.2025).
- WERESZYCKI Henryk (1986a), *Historia Austrii*, Wrocław.
- WERESZYCKI Henryk (1986b), *Pod berłem Habsburgów. Zagadnienia narodowościowe*, Kraków.
- WOJTASZCZYK Konstanty Adam (1989), *Neokorporatyzm w systemach politycznych współczesnego kapitalizmu*, Warszawa.
- ZIELIŃSKI Eugeniusz, BOKSZCZANIN Izolda (2005), *Rządy w państwach Europy*, Tom 2, Warszawa.
- ZWIERZCHOWSKI Eugeniusz (1984), *Zasady ustroju i systemy rządów rozwiniętych państw kapitalistycznych*, Katowice.